

ילמד ענוים דרכו - שנה א

שלמות והשתלמות בתורה

הרב רן כלילי

הצגת דעת הנוצרי

כוזרי א, ד

הצגת הנוצרי: "אשר לדינינו ונימוסינו, מצוויי שמעון השליח הם, וחוקינו לקוחים מן התורה, בה אנו הוגים תמיד ובאמיתותה אין להטיל ספק, כי היא נתונה מאת ה-לוה. וכבר נאמר באונגליון מפי המשיח: "אני לא לסתור מצווה ממצוותיה באתי, כי אם לחזק את כל מצוותיה ולאשרן"."

מתי ימ"ש ה, לט; שם, מג-מד

"מימי קדם ציווה בתורה "לא תיקום", ואני אומר: אם שונאך יתן לך מכה בלחי אחד - תן לו האחר... בתורה הקדומה נאמר: ואהבת את רעך ותשנא את אויבך, ואני אומר: ואהבת את שונאך."

דעת הרמב"ם

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ח

משה רבנו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות - יש בלבו דופי שאפשר שיעשה האות בלט וכישוף... ובמה האמינו בו? במעמד הר סיני, שענינו ראו ולא זר ואוזנינו שמעו ולא אחר, האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים: משה משה! לך אמור להן כך וכך, וכן הוא אומר: "פנים בפנים דבר ה' עמכם", ונאמר: "לא את אבותינו כרת ה' את הברית הזאת". ומנין שמעמד הר סיני לבדו היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי? שנאמר: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם", מכלל שקודם דבר זה לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה...

נמצאו אלו ששולח להן - הם העדים על נבואתו שהיא אמת ואינו צריך לעשות להן אות אחר, שהם והוא עדים בדבר כשני עדים שראו דבר אחד ביחד שכל אחד מהן עד לחברו שהוא אומר אמת, ואין אחד מהן צריך להביא ראיה לחברו. כך משה רבנו כל ישראל עדים לו אחר מעמד הר סיני ואינו צריך לעשות להם אות...

נמצאת אומר, שכל נביא שיעמוד אחר משה רבנו - אין אנו מאמינים בו מפני האות לבדו כדי שנאמר אם יעשה אות נשמע לו לכל מה שיאמר, אלא מפני המצווה שציווה משה בתורה, ואמר אם נתן אות "אליו תשמעון"... מצווה לשמוע מזה הנביא, אף על פי שאין אנו יודעים אם האות אמת או בכישוף ולט.

לפיכך אם עמד הנביא ועשה אותות ומופתים גדולים וביקש להכחיש נבואתו של משה רבנו - אין שומעין לו ואנו יודעין בביאור שאותן האותות בלט וכישוף הן, לפי שנבואת משה רבנו אינה על פי האותות כדי שנערוך אותות זה לאותות זה, אלא בעינינו ראינוה ובאוזנינו שמענוה כמו ששמע הוא... לפיכך אמרה תורה, שאם בא האות והמופת - לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, שהרי זה בא אליך באות ומופת להכחיש מה שראית בעיניך, **והואיל ואין אנו מאמינים במופת אלא מפני המצוות שציוונו משה, היאך נקבל מאות זה שבא להכחיש נבואתו של משה שראינו וששמענו?**

רש"י לדברים ז, ב

לא תוסיפו - כגון חמש פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב וחמש ציציות וכן לא תגרעו.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה, ט, א

דבר ברור ומפורש בתורה **שהיא מצווה עומדת לעד ולעולמי עולמים**, (1) **אין לה שינוי** (2) **ולא גרעון ולא תוספת**, שנאמר: "את כל הדבר אשר אנכי מצווה אתכם אותו תשמרון לעשות, (2) לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו", ונאמר: (1) "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם"... לפיכך אם יעמוד איש בין מן האומות בין מישראל ויעשה אות ומופת ויאמר שה' שלחו להוסיף מצווה או לגרוע מצווה... **או שאמר שאותן המצוות שנצטוו בהן ישראל אינן לעולם ולדורי דורות אלא מצוות לפי זמן היו - הרי זה נביא שקר שהרי בא להכחיש נבואתו של משה, ומיתתו בחנק על שהזיד לדבר דבר בשם ה' אשר לא ציווהו...**

הקדמת הרמב"ם למשנה (וכ"כ הל' יסוה"ת פרק י)

(נביא) שיתנבא בשם ה' ויקרא ויזהיר על עבודתו ויאמר **שה' הוסיף על המצוות מצווה או גרע מהם מצווה מכל המצוות שכלל אותם ספר התורה**. ואין הבדל בין שיוסיף ויגרע במקראות או שיוסיף ויגרע בפירוש המקובל. ההוספה והגרעון במקראות - כגון שיאמר: ה' אמר לי שהערלה שנתיים בלבד ואחרי שנתיים מותר לאכול פירות הנטיעה. או שיאמר: שה' אמר לי שארבע שנים היא אסורה באכילה במקום אמרו יתעלה "שלוש שנים יהיה לכם ערלים" וכדומה לזה. או שישנה בקבלה איזה שינוי שיהיה אף על פי שפשטי הכתובים מסייעים אותו - כגון שיאמר: מה שנאמר בתורה "וקצותה את כפה לא תחוס עיניך" - הוא קציצת היד ממש ואינו קנס המבייש כמו שביארה הקבלה (=המסורת), **וייחס דבר זה לנבואה ויאמר שה' אמר לי שזה שנ' וקצותה את כפה הוא כפשטו'**, גם **זה יומת בחנק**, לפי שהוא נביא שקר ויחס לה' מה שלא אמר לו.

וגם בזה אין לחוש לאות או מופת, **לפי שהנביא שהפליא את כל באי העולם במופתיו**, ונתן ה' **בלבנו אמיתותו והאמונה בו** (=במעמד הר סיני) כמו שהבטיח לו ה' בכך באמרו: "וגם בך יאמינו לעולם" - **כבר הודיענו על פי ה' שלא תבוא מאת ה' שום תורה זולת זו**. והוא אמרו: "לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וכו' ולא מעבר לים היא וכו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך". ואמרו "בפיו ובלבבך" רצה לומר המקראות הסדורות בפה או הדינים הנלמדים בדרך העיון שהוא מכלל הכוחות הנמשכים מן הלב. והזהירנו שלא להוסיף עליהם ולא לגרוע

¹ כי בחז"ל יש דעה שמפרשת כן בפסוקים, אולם הנביא מומת כי הוא אומר שזה קיבל בדבר ה' וא"כ אנו יודעים שהוא מדבר בשקר כי נאמר שלא תהיה עוד התערבות משמים לביאור התורה.

מהם באמרו: "לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו". ולפיכך אמרו (חז"ל) ע"ה: "**אין נביא לחדש דבר מעתה**".² וכיון שידענו מדבריו שדבר סרה על ה' ויחס לו מה שלא אמר לו - נתחייב מיתה, כמאמר הכתוב: "אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי וכו' - ומת הנביא ההוא".

רמב"ם הקדמה לחלק, י"ג יסודות האמונה

היסוד התשיעי - הביטול. והוא, **שזאת תורת משה לא תבוטל**, ולא תבוא תורה מאת ה' זולתה, **ולא יתוסף בה ולא יגרע ממנה, לא בכתוב ולא בפירוש**. אמר: "לא תסוף עליו ולא תגרע ממנו".

מו"נ ב, לט

דבר **שלם** במידה המרבית האפשרית במינו, אי אפשר שיימצא במינו אחר, אלא כשהוא חסר אותה שלמות, אם בשל הפרזה ואם בשל אי ספיקה... כן התורה הזאת, שהבהיר שהיא **מאוזנת** ואמר: "חוקים ומשפטים צדיקים"... **יש להתבונן בה בהתאם לאדם השלם**, שכוונת התורה שיהיו כל בני האדם כאלה. רק את התורה הזאת נקרא בשם "תורה - להיות".

הרמב"ם בהלכות ממרים ב, ט

הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה, מהו זה שהזהירה תורה "לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו"? שלא להוסיף על **דברי תורה** ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם **בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה**. כיצד? הרי כתוב בתורה "לא תבשל גדי בחלב אמו" מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה. אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב - הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי **והוא אסור מן התורה - הרי זה מוסיף**. אבל אם אמר: בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו **ונודיע לעם שהוא גזרה**... אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.³

² עיין תמורה טז. והוא מקור מפורש לכאורה לדברי הרמב"ם.

³ ספר המצוות לרמב"ם שורש א: "הנה אנו מברכים: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על נטילת ידיים: ו"על מצוות עירוב: כמו שנברך על מקרא מגילה ולהדליק נר חנוכה - **והכל מדרבנן**. וביאור אמרו (חולין ק"ו): "מים ראשונים מצווה, מאי מצווה? אמר אביי: **מצווה לשמוע דברי חכמים**", כמו שאמרו במקרא מגילה ונר חנוכה "היכן ציוונו מלא תסור". וכבר התבאר שכל מה שתקנו הנביאים ע"ה שעמדו אחר משה רבנו הוא גם כן מדרבנן. וביאור אמרו (שבת יד: ערובין כא:): "בשעה שתקן שלמה עירובין וידיים יצתה בת קול ואמרה חכם בני ושמח לבי" וכו'. וביאורו במקומות אחרים שעירובין דרבנן ייקרא (שם ה: שבת לד.) וידיים מדברי סופרים (ידיים פ"ג מ"ב). הנה כבר התבאר לך שכל מה שתקנו אחר משה נקרא דרבנן. ואמנם ביארתי לך זה כדי שלא תחשוב שמקרא מגילה בעבור שהוא תיקון נביאים ייקרא דאורייתא. שעירובין דרבנן אף על פי שהוא תיקון שלמה בן דוד ובית דינו."

דעת ריה"ל

ריה"ל בספר הכוזרי, מאמר ג, פרקים כב-מב

תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני, או יוצאת מן המקום אשר יבחר ה': "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים", במעמד שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרין. ואנחנו מצווים לשמוע אל השופט הממונה בדורו, כמו שאמר הכתוב: "ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט. ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך, מן המקום ההוא אשר יבחר ה', ושמת לעשות ככל אשר יורוך..."

וכל זה בזמן שסדר העבודה והסנהדרין וכל שאר המשמרות ששקדו על שלמות אורח החיים של העם, נשארו בהווייתם ודבק בהם העניין ה-להי ללא כל ספק, אם דרך נבואה או באמצעות סיוע ממרומים והארה עליונה, כמו שהיה הדבר כל ימי בית שני...

כך נתחייבנו במצוות מגילה ופורים ובמצוות חנוכה. ויכולנו לברך "וציונו" על מקרא מגילה, ולהדליק נר חנוכה, ולגמור את ההלל, ולקרוא את ההלל, ועל נטילת ידיים, ועל מצוות ערוב וכדומה. כי אילו נולדו דינינו אלה אחרי הגלות, לא היו נקראים "מצוות" ולא היו מחייבים אותנו בברכה. אך היה נאמר עליהם כי תקנה הם או מנהג.

אכן רוב מצוותינו נסמכות אל משה "הלכה למשה מסיני". כי איך ינהג עם אשר ארבעים שנה... הייתכן כי לא ישאל לפרטיות פעם בפעם ולא יימסר בקבלה את פירושיהן ופירוטיהן שיאמרו לו? ואנחנו הלא שמענו את דברי משה: "והודעתי את חוקי ה-להים ואת תורותיו"...

אחדות ממצוותינו מקורן מן "המקום אשר יבחר ה'" ובתנאים המוזכרים. וידוע כי הנבואה נמשכה עוד כארבעים שנה בימי בית שני... ראינו גם מצוות שחודשו אחרי משה ונעשו תורה. כך למשל שלמה - קדש את תוך החצר, והעלה עולות מחוץ למזבח, ועשה את החג שבעת ימים ושבעת ימים. וכן תקנו דוד ושמואל את סדר המשוררים בבית, סדר שנעשה למצווה קבועה. וכן מה שעשה שלמה במקדש, אשר החסיר ממה שעשה משה במדבר. ומה שהטיל עזרא על הקהל בבית שני, לתת שלישיית השקל. ומה ששמו במקום הארון אבן רצפה, ותלו פרוכת לפניה מדעתם, כי שם נגנז הארון.

אמר הכוזרי: ואיך יתכן לישב כל זה עם אזהרת "לא תספ עליו ולא תגרע ממנו"?

אמר החבר: לא נאמרה אזהרה זו כי אם להמון העם לבל יחדשו מצוות מדעתם ולא יתחכמו לקבע אותן תורה לפי סברותיהם בלבד, כמעשה הקראים.⁴ ולכן הזהירם הכתוב, כי יקבלו רק מן הנביאים אשר יקומו אחרי משה ומן הכהנים ומן השופטים. באומרו על אודות הנביא: "נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך וגו' ודבר אליהם את כל אשר אצוונו". ואשר לכהנים ולשופטים, צווה לשמור לעשות "ככל אשר יורו". מאמר "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצווה אתכם היום ולא תגרעו ממנו" וגו' - זאת אפוא כוונתו: לא תוסיפו על הדבר אשר צויתכם על

⁴ גם הראב"ד בהשגות (הלכות ממרים ב,ט) הביין שניתן לב"ד לחדש מצוות שיש להם תוקף של תורה. אלא שלדעתו איסור בל תוסיף נאמר גם לב"ד בנוגע לשינוי פרטי המצוות שכבר קבעה התורה: "שכל דבר שגזרו עליו ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה אין בו משום לא תוסיף, אפילו קבעוהו לדורות ועשאוהו כשל תורה וסמכוהו למקרא, כדאשכחן בכמה דוכתי מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ואם גרע לפי צורך שעה כגון אליהו בהר הכרמל אף זה דבר תורה הוא "עת לעשות לה' הפרו תורתך". ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצוות עשה כגון לולב ותפילין וציצית וכיוצא בהן בין לשעה בין לדורות בין שקבעה בדבר תורה בין שלא קבעה". אולם ריה"ל נותן דוגמאות גם לשינויים במצוות עצמן כמו שלישיית השקל והשינויים במקדש!!

ידי משה, או על ידי נביא מקרבר מאחיר - לפי התנאים אשר נקבעו לנבואה, או לא תוסיפו על הדבר אשר הסכימו עליו הכהנים והשופטים - מן המקום אשר יבחר ה'. כי הללו מקבלים סיוע מן השכינה... וכן לא תתכן אצלם הטעות בהיות חכמתם רבה, אשר חלקה בא להם בירושה, חלקה מפאת כושרם הטבעי, וחלקה נקנה להם בעמלם... בייחוד מאחר שרק מעט מאד נסתייעו לנבואה או בבת קול העומדת במקומה וכדומה.

כוזרי ג, מט - במחלוקת עם הקראים

ואם המצוות אינן מגדרות אצלו בגדרים (=גבולות האיסורים ע"פ מסורת) שאין לעברם, אין הוא מבטח מהפנס בהן (=במצוות) מה שאינו מהן (=מה שה' לא ציווה בו), ומיציא את קצת מה שיש בהן (=במצוות) מהן (=מה שה' ציווה בו), מפני שהוא מחזיק בהקשו וטעמו (=בהבנתו הראשונית והאישית של גברי המצוות וטעמו).

ולפיכך יקל בעיני הקראי הנאת עבודה זרה מזהב וכסף וקטרת ויין - ולפי האמת המות מבלעדי זה טוב יותר (כיוון שיש בזה חובה ליהרג ולא לעבור)⁵, ויקשה בעיניו להשתמש בחזיר⁶ אפלו (לאכול) לרפואה - והוא לפי האמת מהעברות הקלות שחייבים עליהן מלקות (ושמותרות כשקיים חשש פיקוח נפש)... ולפיכך, אל תלך אחר טעמה והקשה בענפי המצוות, שפילוג בספקות מביאים למינות, ולא תספים עם חברה בדבר מהם, כי לכל אחד מבני אדם - טעם והקש (שונה מחברו)⁷.

אלא ראוי שתביט אל העקרים (=עקרון המצווה וכוונתה)⁸ מן המקבל (=המסורת) והכתוב, ואל ההקשים (=חוקי ההיגיון) המשתמשים בחק המקבל (=חוקי הדרישה וההיגיון שבאים מתוך המסורת עצמה, שהן המידות שהתורה נדרשת בהן, כגון קל וחומר וטעמא דקרא וכיו"ב) להשבת הענפים (=פרטים הלכתיים מחודשים שנוצרו בהיקש) אל העקרים (=כוונת המצווה)⁹. ומה שיביאו אותה אליו (העיקרים ומידות) - האמן בו, אף אם ירחיקוהו השערתו ומחשבתו.

⁵ רמב"ם הל' יסודי התורה ה,ו.
⁶ אכילת חזיר נתפסה במהלך הדורות כמעשה המנוגד לחלוטין ליהדות, וזאת מסיבות תרבותיות של מאבקים עם הרומאים והנוצרים. אולם אין זה תואם את היחס של המסורת ההלכתית אליו. יש מצוות שמסיבות שונות נוצר כלפיהן יחס מחמיר והציבור התחנך ליחס מוטעה ומעוות לחומרתן.

⁷ ויש לשאול: במה זה שונה מאותו חכם שבסעיף מא, ששינה באחד הדורות את הפירוש של "ממחרת השבת" וקבע שזה דוגמה בעלמא כשפסח יוצא בשבת ושהעיקר לספור מפסח לשבועות? התשובה נמצאת בפסקה הבאה, שם יבואר שיש למצוות "עיקרים" שהם "כוונת המצווה ושורשה". ואכן במקרה של העומר החכם שינה או חידש פרט במצווה כדי לשמר ולעגן יסוד אמוני פנים-תורתי שעובר במסורת ביחס לפסח ושבועות, והוא שפסח שהוא לידת האומה מתחבר לשבועות שהוא זמן מתן התורה, ואין בישראל פירוד בין הזהות הלאומית לדתית. וכן שהחקלאות בארץ ישראל למעלה מהשבת, ועל ידי השינוי אפשר שפסח יצא בשישי והקצירה בשבת.

⁸ לכל מצווה בתורה ישנו השורש שלה, העיקרון של המצווה. לדוגמה: הדלקת אור או העברת מחסן ספרים, בעיני הקראי על פי הבנתו האישית מטרת מצוות השבת היא מנוחה ולכן יתיר את הדלקת האור ויאסור את העברת המחסן, כיוון שיש בדבר טרחה מרובה. אולם המסורת מגלה לנו שעקרון המצווה של "לא תעשו כל מלאכה" הוא "מלאכת מחשבת אסרה התורה", היינו מעשה שיש בו יצירה. ולכן נאסור להדליק אור ונתיר (מהתורה) את העברת המחסן!
זו כוונת ריה"ל שכדי לפסוק נכון יש להביט אל "העיקרים", היינו השורש והכוונה של המצווה.

⁹ אם כן התנאי השלישי הוא שיש להשתמש במידות שהתורה נדרשת בהן כדי להתאים את פרטי ההלכה לשורש של המצווה כפי שנמסר במסורת.

הרי לנו שלושה תנאים בקביעת ההלכה: א. הקביעה תיעשה בעת שלמות האומה ומסודותיה ובעת חלות השכינה; ב. ההלכה תתאם את שורשי מצווה זו; ג. החידוש ההלכתי ייעשה בכלים שבאו במסורת - מידות התורה וכללי הפסיקה. הרפורמים בעת החדשה חידשו הלכות כדי להתאימן לערכי הזמן ולהבנה האנושית שלהם בדבר הטוב והרע, ללא מחויבות לעיקרי המצוות וללא מחויבות לאופן הלימוד. הקונסרבטיבים לעומתם, אמנם שימרו את חובת השימוש באופן הלימוד, כל הזכויות שמורות ©

שבת דף כג.

מאי מברך? מברך "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של חנוכה". והיכן ציוונו? רב אויא אמר: מ"לא תסור" (משה). רב נחמיה אמר: "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (=התגלות השכינה במוסדות האומה).

רבי יוסף אלבו, ספר העיקרים מאמר ג, יג

איננו מחוייב שלא תשתנה הדת ה-להית לעם אחד בעצמו. וזה כי אף אם לא ישתנו הדעות בעצמן, ולא הנותן, כבר אפשר שייפול בה שינוי מצד המקבל לפי שמשלמות כל פועל שיפעל פעולתו כפי הכנת המקבלים, ולפי השתנות הכנת המקבל תשתנה פעולת הפועל בלי ספק. וזה לא יחייב שינוי בחוק הפועל.

כי כמו שהרופא ייתן הנהגה אל החולה עד זמן משוער אצלו, שלא יגלהו אל החולה, וכשיגיע הזמן ההוא שנתחזק כבר החולה מחוליו - ישנה הרופא הנהגתו ויתיר מה שאסר ויאסור מה שהתיר, ואין לחולה להתפלל מזה, כי אין זה ממה שיחייב שנוי בחוק כוונת הרופא הראשונה ולא ממה שיחייב חסרון בחוק הרופא לומר שלא נתן בתחילה הנהגה מספקת לכל הזמנים. כי הרופא כשנתן הנהגה הראשונה כבר ידע הזמן שראוי שיתנהג החולה על פיה, ואע"פ שלא גילהו אל החולה ידע הזמן הראוי שתשתנה הנהגה ההיא כפי מה ששיער מטבע החולה הזמן שצריך לו כדי שישתנה מן החולי אל הבריאות. ובהנהגה הראשונה הייתה כוונתו לתקן טבע החולה אל שיהיה ראוי ומוכן לקבל הנהגה השנית הראויה לבא אחר ההכנה שהכנה הנהגה הראשונה ובהגיע הזמן ההוא ישנה אותה להנהגה אחרת היתה מכוונת וידועה אצלו בתחילה...

כאשר חפשנו עניין הדתות הא-להיות שהיו בעולם, נמצא אותן נוהגות זה הדרך - שהיו משתנות מהאיסור אל ההיתר ומן ההיתר אל האיסור. וזה כי בתחילה נצטווה אדם הראשון בקצת מצוות שנהגו בהן אנשים לפי קבלת רבותינו ז"ל עד נח. ולנח התיר אכילת בעלי חיים שהיה אסור לאדם הראשון, כי בתחילה לא התיר לאדם אכילת בעלי חיים אלא אכילת הצמחים בלבד, אמר הכתוב: "הנה נתתי לכם את כל עשב זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה". ואח"כ התיר אכילת הבעלי חיים לנח, אמר: "כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל". והוסיף לו מצוות אבר מן החי. ולאברהם הוסיף מצוות המילה. ולמשה הוסיף מצוות אחרות רבות ואסר קצת...

מהר"ל - רבי יהודה ליוואי, תפארת ישראל פרק נב

ומעתה התבאר מה שאמר מצוות בטלות הוא לזמן התחייה, ומכל מקום אין לומר בזה כלל שהתורה ח"ו תהיה בטלה. שאם כן היה לו לומר: "זאת אומרת התורה בטלה", אבל אמר: "מצוות בטלות לעתיד" - שלא יהיו בסגנון

שיהיה בכלים שעל פי המסורת, אולם גם הם פרקו מעליהם עול עקרונות התורה וקיבלו עליהם את עול הערכים והמוסר האנושיים המערביים.

היוצא ששלושה יחדשו בהלכה: אנשי המסורה - בהתאם למסורת כוונת התורה באיסור או במצווה יחדשו תוך שימוש בכלים המסורתיים. לעומתם הרפורמים יחדשו ללא שימוש בכלי מסורת כלל. ואילו הקונסרבטיבים יחדשו על ידי שימוש בכלים מסורתיים אך כל זאת רק כדי לשנות ולהתאים את המצוות לרוח ולערכי הזמן.

והנה, חטא העגל היה מהרצון להשתדל וללכת אחר הרוח אבל איבדו את כללי ההלכה. וחטא המרגלים - המרגלים טענו טענות הלכתיות של פיקוח נפש שדוחה כל התורה כולה, וזאת מפני שאיבדו את ההשתדלות ורוח ההלכה ותכלית התורה שזה כיבוש הארץ ושאיין פיקוח נפש במלחמה. כשחטאו בשני היסודות - נענשו בכליה, וכבר מהחטא הראשון של העגל נספר להם ואכמ"ל.

זה שהם עתה. כי התורה היא סדר עולם הזה כמו שביארנו, אבל לזמן התחייה הוא עולם הבא ואין לו סדר העולם הזה, ולכך מצוות התורה יהיו בטלים, כפי מה שהוא סדר עולם התחייה. ומכל מקום לא נקרא זה ביטול התורה, **כי התורה כוללת סדר כל המציאות, וגם בתורה נרמז סדר המציאות שהוא לזמן התחייה** מה שיהיה, והרי התורה קיימת כבראשונה, וכמו שכתוב בתורה על איזה מצוות שלא יהיו נוהגים רק לזמן שהרי "לא תיסוב נחלה ממטה למטה" הוא לדור באי הארץ בלבד, ולא יאמר בזה שהתורה ח"ו בטלה, אבל יאמר **שכך אמרה התורה שהמצווה היא זמן זה ולא יותר**. וכך בתורה כתיב כל סדר המציאות לנצח נצחים, ואם אנו לא יודעים, אבל לעתיד נבין דברי תורה על בוריה ונדע כי מה שכתוב בתורה מצוות אלו הם שייכים כמו שהוא האדם בעולם הזה עם גופו שיש לו בעולם הזה, ולזמן התחייה לפי מה שהוא סדר בעולם התחייה כמו שיתבאר אחר כך. לכן אף אם אנחנו מודים כי לזמן התחייה בטלים המצוות כפי פשט הגמרא אין בזה שינוי אל התורה כלל.

הסבר הקובץ שעורים - ר' אלחנן וסרמן ח"ב, סימן כט

בעניין מצוות בטלות לעתיד לבא: לכאורה קשה, דהא אחד מעיקרי הדת הוא ש"זאת התורה לא תשתנה לעולם"¹⁰?

ויש לומר: דהכוונה בעיקר הזה, שדיני התורה לא ישתנו מכפי שנאמרו בסיני ע"י מרע"ה. **וגם זה נאמר בסיני, שלעתיד לבוא יהיו המצוות בטלות!** ולא יתחדש לעתיד שום דין מה שלא ניתן למרע"ה. והא דמצוות בטלות לע"ל, גם זה הוא **אחד מדיני התורה המצויה אצלנו היום**.

כוחו של ב"ד הגדול לעתיד - הראי"ה, לנבוכי הדור, פרק יד

אין לנו שום דבר שיגביל כוח הבית דין הגדול, **לעשות ולתקן** לשם שמים ככל צרכי הדור בכל דברים פרטיים שבמצוות, לבד מה שבכל **שב ואל תעשה** דינא הוא דיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה (חכמת אדם כלל קנג, משנה ברורה סי' תצח ס"ק צו), מובן הדבר כשיש בזה צורך ומטרה כללית נחוצה¹¹. ואפילו **בקום ועשה**, אף על פי שלפי מסקנת הש"ס ביבמות דף צ, אין כח בידם לעקור דבר מן התורה, מכל מקום אין לסנהדרין גדולה שבלשכת הגזית כשתהיה על מכונה להיות משועבדת לפרט זה. והרי רב חסדא (יבמות פ"ט): ועוד כמה אמוראים סוברים דיש כוח לבית דין לעקור דבר מן התורה גם בקום ועשה. ואם יפסקו בית דין הגדול כוותיהו ודאי רשות בידם. **שאין שום דעת נוטה שיהיו משועבדים לפסקי פוסקי הלכות שבאו אחר התלמוד**. גם יש מראשונים ז"ל שפסקו כרב חסדא, וכשיש צורך וטעם נכון כבר כתבו תוספות (נזיר מגב) שיש כוח בידם לעקור דבר מן התורה אפילו בקום ועשה, ביחוד אם יבא להם דבר זה על פי דרשת המקרא, כדמצינו(חגיגה ט"ו): "קרא אשכח ודרש". וכמו שאמרו חז"ל בסנהדרין (כ"א--כ"ב). על דבר שינוי הכתב דסמכו אקרא דמשנה התורה שעתיד כתב זה להשתנות. **וכל מה שיביאו ראיה מהמקרא על פי דרשה והסכמה מבית דין הגדול, אין כאן משום עקירת דבר מן התורה כלל**. בייחוד אין לנו קבלות ברורות על פרטי ההלכות איזה מהם הם הלכה למשה מסיני, ואיזה מהם

¹⁰ נידה ס"א: בתוספות שם. ועיין תוס' ע"ז ס"ה. ואכן הרשב"א, הריטב"א והר"ן פירשו "לע"ל" - אחר המוות. ועיין במנחת קנאות ל"ז, שהטעם שפירש כן מחשש שיבואו לבטל המצוות כבר עתה.
¹¹ כאן רומז הראי"ה לכלל שלישי, מלבד השמירה על הכללים התורתיים והופעת השכינה - שהכוונה בכל שינוי וחיידוש היא לקדם את האומה אל יעודה. יש ערכי יסוד של התורה, חוקה, שעל פיה נקבעים ההדרכות ההלכתיות.

הם דברים שנתקנו ונדרשו על פי בתי דינים שבדורות. על כן **ודאי יהיו כל פרטי התורה מה שיהיה צורך לתקן ולחדש מסור ביד בית דין הגדול...**

הכלל המוסכם שבתלמוד¹² שאין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמניין **לא יוכל להיות למעצור בעד בית דין הגדול השלם מלדון על הדברים המוסכמים בתלמוד להכריע בהם**, כשם שאנו דנים על כל דבר המוסכם בפוסקים על פי הסברא וראיות מן התלמוד, מכמה צדדים. האחד, כי בכלל חתימת התלמוד הלא באה מקבלת האומה כולה את התלמוד לספר מחוקק לדון על פיו בכל דרכי התורה. והקבלה אמנם היתה מפני הגלות והפיזור. אם כן, ממילא מובן, שבבא לנו התחייה הלאומית השלימה והבטוחה, **שאינו לנו להיות עוזבים את עיקרה של תורה שבעל פה שאמרה תורה מפורש מן המקום אשר יבחר ה', המרכז החי**, בשביל חתימה שהיתה רק בשביל הכרח הגלות. ובוודאי לא קבלוה עליהם הגוי כולו כי אם עד הזמן שישבו לנו כל כוחותינו הלאומיים במלואם. ועוד, שאין הדברים אמורים כי אם בדברים שהם בכלל תקנה וגזירה, אבל דברים שבאו מדרך למוד וסברא, עומק הדין הוא שאין לך אלא שופט שבימך, ויפתח בדורו כשמאל בדורו (רה"ש כ"ה:). (כאן נכנס ליסוד השני – התוקף הוא החזרת השכינה שתדריך את ישראל לכוון לאמיתה של תורה, כמש"כ ריה"ל:). וזולת כל אלה תקוותנו השלמה תתמלא רק אז בשוב אלינו כל כוחותינו הטבעיים כימי קדם ביום חבש ה' את שבר עמו. ואז בהתעורר בנו חיים חדשים ורעננים **יהיו בנינו למודי ה' ורמי מעלה מאד**, עד שלא יהיה עוד הכלל המוסד מפני לחץ הגלות, שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחברו (סוטה מ"ט.). שעל ידי זה הלבבות הולכים ומתמעטים, שאם הראשונים כמלאכים אנו כבני אדם (שבת קי"ב:). אבל כאשר ישוב ישראל יציץ ופרח בארץ אבות, אז ישונו לנו כוחותינו הראשונים ביתר שאת ויתר עז ותשועת ה' תשגבינו, **שגם סגולת הנבואה**, שהיתה לעמינו מאז, תשוב לנו, ולא יאמר עוד על בנינו שהם בית דין קטן בחכמה ובמניין נגד הראשונים, כי אם ירום ונשא וגבה מאד, ודעת ויראת ה' עם כל חכמת בינה ודעת התורה על ברורה ואמיתתה ישונו לנו ברום מעלתו. **ומחכמים נשאים כאלה כשיעמדו בית דין על ישראל, אין לנו לדאוג כלל לא משום מכשול עוון בהוראה, כי נכח ה' דרכם, ולא משום מעצור מצד הדת והאמונה בדרך החיים**, כי תורת ה' תמימה תיתן לעולם עוז לישראל ומגן להולכי תם.

ידעתי אמנם שהדעה הנישאה הזאת תוכל להיות למפגע לקלי דעת החפצים לדחוק את הקץ ורודפים את העתיד הרחוק בלא זמנו, אלה הם השועלים המחבלים, שאף שהרגשתם היא הרגשה רוממה ונעלה, אבל רוחם אינו רוח שוקט הראוי לכל איש ישר היודע את אשר לפניו.

האדם המיושב בדעת, לא תגיעהו כלל כל משאת נפש על דבר העתיד מלנצור תעודה ולעשות ולקיים את כל המצוות שבתורה על פי אשר הורונו חכמינו ז"ל מייסדי התלמוד, ולהכיר גם כן בהכרה פנימית איך הוא ממלא בזה את החובה המוסרית האמיתית לחיי האומה ועתידותיה, שהוא בדיוק העמוק של אחרית המילה של האמת – רצון השי"ת ועבודתו, שהוא חפץ בצדק ובמשפט וכל מעגל טוב... (ומכאן למקור 15)

ספר מנחת קנאות, סימן לז, ה – מאמר הרשב"א (ערך ר' אבא מארי דלוניל)

והשנייה שהוא (אותו שרצה לבטל מצוות התורה היום) בא עלינו, מצד ההגדות שבאו בתלמוד. ואמר כי בתלמוד אמרו שהמצוות עתידות להתבטל! ... וחושבים עוד להחזיק טענותם עלינו, ממה שאמרו בנדה: "בגד שאבד בו כלאים לא ימכרנו לגוי ולא יעשנו מרדעת לחמור אבל עושה הוא תכריכים למת ואמר ר' יוסף זאת אומרת מצות בטלות

¹² גיטין, לו:; ע"ז, לו.

הן לעתיד לבוא ופליגי דר' אמי דאמר ר' אמי לא שנו אלא לספדן אבל לקברו אסור. "והטוען הזה מפרש "לעתיד לבא" - לאחר התחייה, ולומר שאלו לא היו מצות בטלות לגמרי לאחר התחייה, היה אסור לקבור בבגד שיש בו כלאים, מפני שאמרו בכתובות: "אמר ר' חייא בר ר' יוסף: עתידין צדיקים לעמוד בלבושיהן"... ודעתו לומר שזו **ראיה שחכמי ישראל מודים שהמצוות אינן נצחיות ועתידות להתבטל**, וכיון שכן, יש רשות לבעל הדין לחלוק ולומר שאפילו בזמן הזה בטלות שאין בינינו ובינם רק המשכת זמן קצוב רב או מעט...

הראי"ה, שמונה קבצים ה, צז

הרשעה של ביטול המצוות והמרידה המעשית, שהיא חורבן העולם... יונקת היא מעתיד רחוק, ממצוות בטלות לעתיד לבוא, אבל מקסם שווא חזתה. במקום העליון הכל מיתקן. כל העולמים הגשמיים והרוחניים... לא נתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות... אבל כשבאה ההשחחה לבטל את המצוות בעוד אשר הסיגים לא נטהרו, בעוד שלא נצטרפו הבריות כלל, הרי זה מבלע נחלת ה'...

הראי"ה, אורות הקודש ד, תקטז

קודם שיבוא העולם החדש, שיהיה לו מגע באותו האור העליון, שיהיה שייר לומר בו פנים של "מצוות בטלות לעתיד לבא", יתגלו המצוות בהוד סגולתם, בכל הודם ונועמם הפנימי, בתפארת החיים הממשיים שבהם, וכל העולם כולו ישתומם למראה גודלם ויפעת כבודם, וכל ישראל יתדבקו באהבתם בכל לב, בעצמיות הטבע ה- להי שבהם, ומרוב אהבה וחשק יתקשרו בקדושת כל המצוות כולן, ורזיהן בפועל ובמעשה יגלו אליהם מרוב שמחת גילם בעשייתם, ומאווירא דארץ ישראל המחכים יופיע אור קודש כליל חכמה על כל הנשמות בפרטיות ובכלליות, להתענג על יקר תפארת דעת האמת שבחיי נועם וקודש של סגולת המצוות. ואם הקדושה תמלא בשיפעתה בעולם עד כדי המידה של התעלות קודש המביאה לבטלותן של מצוות, **יהיה זה דווקא אחרי תקופה ארוכה מלאה אהבה וחשק, מלאה אמונה קדושה ודבקות אצילית - להיות טבעית**. "ונתתי תורתך בלבם ועל לוח לבם אכתבנה", ואז כשתוקף הקודש ימלא, וכל חזיון יגלה, **אין לנו שום הבדל** באיזה צורה יהיה המעמד המרומם, אם בצורה שהמעשיות תובעת בו את תפקידה, ומניחה מקום לרישומה - כמ"ד "אין מצוות בטלות לע"ל", או בצורה שהמעשה כולו בכל סגולתו בלוע יהיה בהדרת יפעת תשוקת הרגשת הנועם ה-להי העליון בשפעת קדשו ותמימות חמדתו - וזהו כמ"ד "מצוות בטלות לע"ל". אבל לעולם לא יבוא מעמד עליון זה, כי אם **אחרי שיוקדם לו מעמד של תחיה תורנית מצוותית שלמה בכל הוד יופייה**, בתשובה מאהבה המקפת את כל האומה כולה, ופועלת ג"כ על כל העולם, עד כדי השפעה על גרים גרורים, "ונלוו גויים רבים אל ד' והיו לי לעם וידעת כי ד' צבאות שלחני אליך, ונחל ד' את יהודה חלקו על אדמת הקודש, ובחר עוד בירושלים, הס כל בשר מלפני ד', כי נעור ממקום קדשו."

סיכום - ג' תנאים לשינוי פרטי ההלכה:

- א. ה"איך" מעוגן בכללים שכבר קבע משה רבנו. אין כאן עמידה מול תורת משה אלא "מתוך" תורת משה (מהר"ל, קו"ש, לנבוכי הדור - מתוך קבלת הרמב"ם בבסיסו שהתורה שלמה ולא משתנה).
 - ב. מרחב השינויים תלוי **בחזרת מוסדות האומה והשכינה ששורה עליהם** ושמשיגחה שהלימודים הנלמדים מכוונים מלמעלה (ריה"ל, הרב קוק).
 - ג. כשלנגד הסנהדרין עומדת **המגמה התכליתית של התורה ושל ההשגחה ה-לוהית**, החוקה של התורה אשר לאורה, ולשמה מכוונים את ההדרכות המעשיות (ריה"ל, הרב קוק - לש"ש, המהרש"א בסוף יבמות ועוד ואכמ"ל).
- הנוצרים והרפורמים, נפלו בכל ג' השלבים: א. אמרו שתורת משה אומרת א' ואילו הם אומרים ב'. ב. עשו את השינויים בתקופת נפילה של האומה ובסילוק שכינה, וביטלו מצוות בשעה שהרשעה משתוללת והם קראו לזה תיקון עולם ותחה"מ. ג. שינו את המגמות של התורה בעניינים ה-לוהיים, ובענייני ייחודם של ישראל, היחס לטוב ולרע, היחס לגוף ועוד...
- (לעומתם הקונסרבטיבים קיבלו את העיקרון הראשון, וכפרו "רק" בשני ובשלישי).